

„MINU ÕPETAJAKS OLI TELEVIISOR“: TELEVISIOON KUI KEELEKESKKOND

Merje Miliste, Natalja Zagura
Tartu Ülikool

Ülevaade. Eelmise sajandi seitsmekümnendatest peale on väidetud, et tele-
saadete jälgimine pole võõrkeele omandamiseks piisav (Sherrington 1973).
Ometi leidub alates 1990. aastatest endistes idabloki riikides n-õ telekalapsi,
kes on koolieelses eas lisaks emakeelele omandanud ka mõne võõrkeele (saksa,
soome, inglise) televiisorist välismaiseid multafilme ja lastesaateid vaadates.
Keelekontaktide ja mitmekeelsuse käsitlustes seda fenomeni üldiselt ei mainita
(Mack *et al.* 2021: 146). Keskendume järgnevas keeleõppija perspektiivile ja
oleme selleks intervjuueerinud täiskasvanuid, kes on omandanud lapseas
võõrkeele ekraanimeedia abil olukorras, kus vahetu suhtlus sihtkeeles puudus.
Retrospektiivne analüüs aitab nähtust paremini mõista. Lisaks võõrkeele
omandamise protsessile huvitab meid ka see, kuidas varajane kokkupuude
võõra kultuuriga satelliittelevisiooni abil mõjutas edasist keeleõpet ja mitme-
keelsuse arengut. Kvalitatiivne uurimus põhineb neljal poolstruktureeritud
intervjuul 1980-ndatel ja 1990-ndatel sündinud nn telekalastega.

Võtmesõnad: mitteformaalne võõrkeeleõpe, meediapõhine keeleomandamine,
võõrkeele omandamine lapsepõlves, satelliittelevisioon, saksa keel, soome
keel, inglise keel

I. Sissejuhatus

Alates 1970. aastatest on väidetud, et üksnes televiisori vaatamisest
(võõr)keele omandamiseks ei piisa (Sherrington 1973). Kuna teadus-
kirjanduses puuduvad näited televiisori kaudu mõne võõrkeele
omandanud lastest 1980-ndatel, võib oletada, et see väide oli too-
nases kontekstis tõene. Linebarger ja Vaala (2010: 179) asetavad

ekraani(meedia)¹ kaudu käiva keeleomandamise Bronfenbrenneri (1979) ökoloogilisse raamistikku ning toovad välja kolm mõjutegurit: lapse omadused, sisendi stiimulid ja keskkond, milles laps ekraanimediat tarbib. Keskendumine siinses artiklis eelkõige kahele viimati mainitule.

Kui Eesti Televisioon (ETV) alustas 19. juulil 1955 saadete edastamisega, siis esimene lastesaade „Buratino esineb telestuudios“ oli eetris kolmandal saatepäeval, 24. juulil (Eesti Rahvusringhääling 2009). Uurides eelmise sajandi Eesti NSV telekavasid, leiame näiteks 24. aprillil 1972. aastal ETV kavast vaid ühe lasteekraani saate: „Mõmmik vaatab televiisorit“ (Televisioon 1972), mis võis eelkooliealistele pakkuda huvi ja nende tähelepanu kõita.

Kuigi maailma esimene värviline teleülekanne edastati 1. jaanuaril 1954, jõudis värvitelevisioon Eestisse alles 1972. aastal. Nõukogude Liidus valitseva kaubapuuduse tõttu oli keeruline televiisorit osta ning selle hind jäi tipphetkel odavamalt sorti Zaporozhetsiga samasse hinnaklassi. Ära tuleb ka märkida, et eelmisel sajandil polnud tehniliselt võimalik saateid järelevaadata.

Eesti taasiseseisvumine 1991. aastal tõi endaga kaasa palju muutusi poliitikas, majanduses, hariduselus ja ka meedias. Ekraani kaudu käiva keeleomandamise kontekstis on oluline, et pärast raudse eesriide lange-mist oli Lõuna-Eestis tänu satelliittelevisioonile võimalik jälgida saksa-keelseid Saksamaa vabalevi kommertskanaleid (RTL, Sat.1, Pro 7), mis alustasid tegevust 1980-ndatel ja kus lastele suunatud saadete arv ehk nn lasteekraani osakaal oli oluliselt suurem kui ETV-s. Põhja-Eestis seevastu levis Soome televisioon. Nõnda sirguski juba enne interneti tulekut ja YouTube'i levikut põlvkond, kes omandas varases koolieas või koolieelses eas lisaks eesti keelele veel mõne võõrkeele (saksa, soome, inglise) just Lääne (kommerts)kanalitest multifilme ja lasteseriaale vaadates.

Sellelaadne keelekontakt saksa keelega suuresti kadus, kui toimus pööre Eesti meediamaaistikul: ETV läks üle digilevile ja telemeedia

¹ Ekraanimedia = meediavormid, mis vahendavad audiovisuaalset infot ekraanil, näiteks televisioon, mobiilside (Eesti Keele Instituut, Sõnaveeb 2025).

tarbimine muutus tasuliseks. Pakutavas telepaketis oli palju ingliskeelseid kanaleid, kuid saksakeelsete kanalite tellimise eest nõuti lisatasu. Paljudele vanematele, kes polnud ise saksa keelt õppinud, tundus see mittevajaliku kulutusena ja saksakeelsest lisapaketist loobuti.

2. Varasemad uurimused

Kasutame artiklis kõnekeelset terminit *telekalapsed* akadeemilisema *televiisorilapsed* asemel, kuna just seda sõna intervjuueeritavad oma keele omandamisest rääkides kasutavad ja keeleõpe toimuski mitteformaalses kontekstis. Saksa keeles on kasutusel neutraalsem termin *Fernsehkinder*.

Telekalaste fenomeni ja telesaadete vaatamise mõju emakeelest erineva keele arengule pole uurimustes väga palju tähelepanu pööratud (vt nt Kirch, Speck-Hamdan 2009). Jylhä-Laide (1994) toob välja, et kuigi väidetakse, et edukaks keeleomandamiseks on vaja kohandatud sisendit ja suhtlust, mida televiisor pakkuda ei saa, võib siiski multilfilme ja lastesaateid pidada kohandatud sisendiks, sest nende keelt on sihtgrupile mõeldes lihtsustatud ning toimub palju kordusi. Keeleüksuste tähenduse mõistmisel on abiks ka visuaalne pool, mis toetab lapse keeleõppeprotsesse ja mudeldab erinevaid suhtlussituatsioone, näidates lisaks suhtluse mitteverbaalset poolt. Ka algkoolididaktika professor Angelika Speck-Hamdan (2004) väidab, et telesaated võivad osutada lastele sobivaks õpikeskkonnaks, kui neil õnnestub äratada lastes huvi, pakkuda individuaalseteks õpiprotsessideks erinevaid seosed võimaldavaid tugipunkte ja toetada õpiprotsesse struktuuri loomise kaudu. Eesti kontekstis väärrib mainimist Göttingenis ilmunud Anke Feldmanni (2013) uurimus, mida võib selles vallas pidada teedrajavaks. Feldmann on ühtlasi esimene, kes defineerib oma töös telekalapsi: „Telekalapsed on isikud, kes enamasti koolieelses eas õpivad keelt televisiooni abil sel määral, et nad on võimelised nii kõneldavast keelest aru saada kui ka seda iseseisvalt produtseerima“ (Feldmann 2013: 8).

Feldmanni (2013) uurimus hõlmab Tartu Kivilinna Gümnaasiumi 6.–12. klassi saksa keele õppijaid ($n = 101$) ja Tartu ülikooli germanistika üliõpilasi ($n = 23$). Saksa telekanaleid oli võimalik vaadata 70% õpilaste

ja 87% üliõpilaste kodus, kuid vaid telekalastel oli kujunenud harjumus tarbida võõrkeelset meediat (Feldmann 2013: 13). Nelja ülikoolis õppiva telekalaptega tehtud individuaalsest poolstruktureeritud intervjuust selgus, et saksakeelseid kanaleid vaadati omal algatusel meelelahutuseks (Feldmann 2013: 16–20). See polnud vanematel pedagoogiliselt ette kavatsatud. Küsitletavad ise ei mäleta aega, kui nad poleks saksa keelest aru saanud või seda rääkinud. Meenutati, et alul vaadati värvikirevaid multikaid, kus enamik ekraanil toimuvast on arusaadav ka keelt oskamatata. Hiljem liiguti edasi teiste formaatide juurde, näiteks mängufilmid ja uudised. Eestikeelsed lastesaated polnud telekalaste sõnul lapsekesksed ega pannud unistama. Seal puudus välismaine kultuuriline komponent. Saksa keele tundides oli küsitletutel võimalik osaleda alles keskkooliastmes, kui üldse. Ent selleks ajaks oli nende keeleoskus juba sellise tasemeni jõudnud, et üldhariduskoolis toimuval keeleõppel puudus äratuntav lisandväärtust, kuna võõrkeelse ekraanimeedia näiliselt passiivne tarbimine oli endaga kaasa toonud keeletunnetuse, mida on tavapäraistes võõrkeeletundides raske saavutada. Huvi saksa keele ja kultuuri vastu siiski püsis ning motiveeris neid alustama germanistikaõpinguid ülikoolis.

Kuigi Feldmann (2013: 26) väidab sakslaste rollile Eesti ajaloos viidates, et telekalapsed on just Eestimaale iseloomulik fenomen, keele omandamise erijuht, on mõnda aega hiljem saksakeelseid telekalapsi märgatud ja uuritud ka endise Jugoslaavia aladel nii Horvaatias, Sloveenias, Serbias kui ka Montenegros enne sajandivahetust sündinute seas. Võõrkeelse meedia eelistamise põhjused on samad nagu Eesti teleripõlvkonnal: omakeelsete lastesaadete nappus, võimalus valida tasuta levivate saksakeelsete telekanalite (Austria ja Saksamaa) vahel ning saadete sisu ja vormi atraktiivsus (vrd Kralj, Kacjan 2019; Vollstädt *et al.* 2020; Popović *et al.* 2021; Mack *et al.* 2021).

Kui telekalapsed ise peavad oma tugevuseks vastuvõtutoiminguid (Feldmann 2013), siis Montenegro germanistika üliõpilaste seas ($n = 46$) tehtud uurimus leidis, et telekalaste kõige tugevamaks osaoskuseks võrreldes kontrollrühmaga on hoopis rääkimine. Goethe Instituudi saksa keele C1-taseme eksamil, kus igas osaoskuses oli võimalik saavutada

10 punkti, said telekalapsed ($n = 5$) paremaid tulemusi kõigis osaoskustes. Kõige suurem erinevus oli rääkimise puhul, kus telekalapsed saavutasid keskmiselt 8,8 ja võrdlusrühm 5,6 punkti (Mack *et al.* 2021: 153–156). Need tulemused seavad kahtluse alla varasemad väited, et võõrkeele omandamiseks ei piisa ekraanimeedia vaatamisest ja produktiivsete keeleteoimingute arenguks on algusest peale kindlasti vajalik suhtlus, mida televiisor pakkuda ei saa. Ka Stephen Krashen (1982/2009: 21) rõhutab, et võõrkeelt kõnelema õppides on väga suure tähtsusega just rikkalik sisend, mis on keeleõppija hetke keeleoskusest veidi kõrgemal tasemel, kuid samas üldjoontes mõistetav.

3. Uurimuse metodoloogia ja andmestik

Kui Feldmann (2013) küsis Tartu koolilapsi ja germanistika üliõpilasi, võtame meie oma uurimuses vaatluse alla täiskasvanu perspektiivi. Varem oleme uurinud lapsevanemate rolle YouTube'i abil inglise keele omandamise toetamisel (Miliste, Zagura 2024). Õpetame õpetaja-koolituse võõrkeeleõpetaja õppekava üliõpilastele aine- ja valdkonnadidaktikat, seepärast huvitume võõrkeelte õppimisest ning tunneme huvi ka mitteformaalse võõrkeeleõppe vastu.

Tugineme kvalitatiivsele lähenemisele, et mõista, kuidas lapsepõlves võõrkeelset ekraanimeediat tarbinud inimesed kirjeldavad retrospektiivselt oma keeleomandamise kogemust. Kasutame induktiivset ja avastuslikku lähenemist, toetudes temaatilise sisuanalüüsi põhimõtetele (Braun, Clarke 2006), mis võimaldab uurida võõrkeeleoskuse, motivatsiooni ja meediakogemuse seoseid osalejate vaatepunktist.

Eelneva taustal püstitasime järgnevad uurimisküsimused:

- 1) Kuidas kirjeldavad täiskasvanud oma toonast meediatarbimist?
- 2) Kuidas kirjeldatakse televiisori kaudu omandatud keeleoskust ja selle omandamise protsessi?
- 3) Kuidas mõjutas varajane „passiivne“ meediapõhine keelekontakt edasist formaalset keeleõpet ja mitmekeelsuse arengut?
- 4) Kuidas leidis omandatud keeleoskus kasutust hilisemas elus?

3.1. VALIM JA OSALEJAD

Uurimuse keskmes on neli täiskasvanut (kaks naist ja kaks meest) Eesti eri paigust, vanuses 35–44 aastat, kelle lapsepõlv jääb 1990-ndate algusesse, kui Eesti Vabariik oli taasiseseisvunud ja siia olid jõudnud satelliittelevisiooni kaudu levivad Lääne kommertskanalid. Valisime osalejad eesmärgipärase valimi (*purposeful sampling*) alusel ja lähtusime sellest, et neil oleks selgelt meediapõhine võõrkeele omandamise kogemus. Intervjueeritavaid iseloomustab see, et neil oli lapseas passivne keelekontakt televisiooni kaudu mõne võõrkeelega: saksa, soome või inglise keelega. Kõik intervjueeritavad andsid teadliku nõusoleku osalemiseks. Neile tagati anonüümsus ja konfidentsiaalsus, kasutades pseudonüüme.

3.2. ANDMETE KOGUMINE

Andmeid kogusime poolstruktureeritud intervjuude abil 2025. aasta aprillis. Neljast intervjuust kaks toimusid multimeedia vahendusel. Kõik intervjuud salvestati ja transkribeeriti sõna-sõnalt, selleks kasutati TTÜ kõnetehnoloogia labori avalikku kõnetuvastuse teenust². Siiski tuli automaatseid transkriptsioone käsitsi oluliselt parandada ja täiendada näiteks võõrkeelsete saadete ja sarjade pealkirjade juures.

Intervjuude pikkus varieerus 30–43 minuti vahel. Kokku analüüsiti üle 20 000 sõna transkribeeritud materjali.

3.3. ANDMETE ANALÜÜS

Analüüs toimus temaatilise sisuanalüüsi raamistikus (Braun, Clarke 2006). Protsess hõlmas järgmisi samme:

1. Andmetega tutvumine – salvestatud intervjuude ülekuulamine, transkriptsioonide korduv lugemine, esmased märkmed.

² <https://tekstiks.ee>

2. Avatud kodeerimine – oluliste mõtete tähistamine.
3. Koodide grupeerimine temaatilisteks kategooriateks – näiteks motivatsioon, suhtlustoimingud, emotsionaalne seotus.
4. Võrdlev analüüs kõigi nelja osaleja vahel kategooriate kaupa.
5. Tõlgendus ja varasemate uurimustega seostamine aruteluosas.

Analüüsis kasutasime induktiivset lähenemist, s.t kategooriad ei olnud varem kindlaks määratud, vaid kujunesid andmete põhjal. Uurimus viidi läbi vastavuses hea teadustava ja uurija neutraalsuse põhimõtetega.

4. Tulemused

Uurimuses osales neli täiskasvanut, kes olid lapsepõlves omandanud võõrkeeli peamiselt televisiooni vahendusel. Kõigi informantide profiil oli unikaalne, kuid neid ühendab varajane kokkupuude välismaiste telekanalitega ja sellest kujunenud keeleõppimise kogemus. Selleks et anda lugejale ülevaatlilik pilt uuritavatest, koondasime peamised taustategurid kõrvalolevasse tabelisse (tabel 1).

Siim on üles kasvanud Tartus. Ta jälgis satelliitkanaleid, nagu FilmNet, Pro7, RTL, Sat1 ja ARTE, mis olid üheks vähestest meelelahutusvõimalustest 1990-ndate alguse Eestis. Siim hakkas saksa-keelseid saateid vaatama enne kooliiga ja suuresti vanema venna eeskujul. Koolis õppis Siim esimesest klassist alates inglise keelt ja kolmandast klassist vene keelt. Hiljem lisandusid veel teised keeled, nagu jaapani keel. Tema lemmikuteks olid Bondi filmide kõrval „Politisches Kabarett“ ja „SeaQuest DSV“ – ulmesari veelusest maailmast.

Anne on pärit Kadrina paljulapselisest perest. Ta omandas soome ja inglise keele suuresti Soome telekanalite lastesaadete ja sarjade kaudu, millest eriliseks lemmikuks kujunes „Lassie“. Soome kanalit vaadates tuli ingliskeelne heli ja soomekeelsed subtiitrid. Inglise keelt on ta hiljem ka koolis õppinud.

Põlvast pärit Raiko hakkas umbes 9-aastaselt vaatama saksa satelliitkanaleid (RTL, Pro7), mis pakkusid tema jaoks toona kõige huvitavat

Tabel 1. Uurimuses osalenud intervjueritavate profiilid

Pseudo-nüüm	Vanus	Kasvas üles	Keeled TV kaudu	TV vaatamise algus	Koolis õpitud keeled	Lemmiksaadete kronoloogia
Siiim	42	Tartus	saksa	enne kooliga (venna eeskujul)	inglise (1. kl), vene (3. kl), hiljem jaapani	multifilmid, Bondi filmid, „Politisches Kabarett“, „SeaQuest DSV“
Anne	39	Kadrinas/ Viimsis	soome, inglise	enne kooliga	inglise (2. kl), vene, prantsuse	„Lassie“ (inglise heli + soome subtiitrid), „Scooby-Doo“, „The Jetsons“, „The Flintstones“, „Dexter's Lab“, „Friends“, „Monk“
Railko	44	Põlvas	saksa	umbes 9-aastaselt	vene (2. kl), saksa (6. kl), inglise (keskkool)	multifilmid, seriaalid, „Der Preis ist Heiß“, „Knight Rider“, „A-Team“, talk show'd
Gerli	35	Haapsalus	saksa (<i>anime</i> kaudu), inglise (osaliselt)	3.–4. klass, enne seda inglisekeelne Cartoon Network	esperanto (1. kl), inglise (3. kl), vene (6. kl), saksa (ülikoolis), hispaania, soome (magistriõpe)	„Sailor Moon“, „Digimon“, „Pokemon“, „DoReMi“, „Jeanne die Kamikaze-Diebin“, „Germany's Next Topmodel“, mängufilmid

sisu (seriaalid „Knight Rider“, „A-Team“, erinevad *talk show*d), ja omandas saksa keele enne, kui seda koolis kuuendas klassis õpetama hakati, edestades keeleoskuses klassikaaslasi. Vene keele õpe algas teisest klassist ja inglise keele õpe lisandus keskkoolis.

Gerli on üles kasvanud Haapsalus koos saksakeelsete Jaapani *anime*-sarjadega („Sailor Moon“, „Digimon“, „Pokemon“ jt), mida hakkas jälgima kolmandas-neljandas klassist. Ta omandas saksa keele täielikult satelliittelevisiooni kaudu ilma formaalse õppe toeta. Kuigi Gerlil oli varasem kokkupuude ka inglise keelega Cartoon Networki kaudu, ei pea ta seda oma keeleoskuse seisukohast määravaks, kuna hakkas inglise keelt õppima ka koolis kolmandas klassis: „*Ma arvan, et inglise keelt mul tuli mingil määral ka, aga sellega ma ei oska seost tõmmata, sest kolmandas klassis ma hakkasin inglise keelt õppima. Kust see [inglise] keel tuli, seda on nagu raske tagantjäregi öelda.*“

4.1. KUIDAS KIRJELDAVAD TÄISKASVANUD OMA TOONAST MEEDIATARBIMIST?

Esitame tulemused kategooriate kaupa, kirjeldades osalejate lapsepõlvkogemusi ja illustreerides neid tsitaatidega. Peamisteks kategooriateks on algne motivatsioon, meelelahutuslik eesmärk, iseseisev vaadatava sisu valimine ning saadete lindistamine ja korduv vaatamine.

4.1.1. Algne motivatsioon

Kõik osalejad rõhutavad satelliittelevisiooni rolli oma koduses (keele) keskkonnas, mille põhjusena viidatakse eestikeelsete lastesaadete nappusele: „*Lapse jaoks pühapäeval hommikul tuli multikaid mõnda aega ja rohkem nagu laste jaoks väga ei olnud. Neid lastesaateid oli üsna vähe tegelikult.*“ Siim jätkab kirjeldusega, kuidas tekkis ligipääs eestikeelsete lastesaadete alternatiivile: „*Ma olin laps niisugusel põneval ajal ka, et satelliittelevisioon hakkas tulema, SATi-pannid pandi ülesse. Ja need telekad oli sellised, et nendega sai püüda, kui kusagil majas oli pandud üles SATi-pann, siis sai kehvema kvaliteediga püüda.*“

Saksakeelsete saadete vaatamine muutus harjumuspäraseks ja pärast kooli kodus viibinud Siim veetis vanemate tulekuni aega televiisorit vaadates, mis tähendas umbes kolme-nelja tundi päevas: „*Vanemad olid tööl. Laps tuleb koolist koju varakult. Midagi väga teha ei ole, kui vaadata televiisorit.*“

Sarnaselt Siimule vaatas ka Raiko koolist koju tulles saksakeelseid saateid, mida parajasti televiisoris näidati: alul multifilme, vanemaks saades nii jutusaateid kui ka saksa keelde dubleeritud sarju. Vahepeal ta õppis ja käis trennis. „*Ei olnud päris nii, et ainult teleka eest istusid.*“ Tööpäeviti pühendas Raiko saksakeelsete saadete vaatamisele kolm-neli tundi päevas. Põhjusena tõi ta samuti välja, et „*vaatasin sellepärast, et see oli uus, huvitav asi. Tuli satelliit TV ja see oli ju hoopis teine maailm, kui võrrelda sellega, mida me olime senimaani näinud.*“

Ka Gerli sõnul oli 1990-ndatel Eesti kanalitel vähe lastesisu: „*Saksa keelega oligi see, et lihtsalt olid põnevad multikad ja Eesti kanalitel polnud. Ma tahtsin neid vaadata.*“ Kui oli võimalus saateid valida, siis eelistas tüdruk pigem saksa kanaleid: „*Sest Eesti kanalitel ei olnud midagi põnevat. Raha ei olnud, ei toodetud saateid selles mõttes, et kõik asjad tulid siia paari aastase hilinemisega ja siis mina olin juba kõike näinud, ma juba teadsin seda.*“ Sarnaselt Siimule vaatas ka Gerli multifilme mitu tundi kuni ema tööpäeva lõpuni, õhtul jalutas tütar emale vastu ja siis suunduti koos koju.

Kui eespool nimetatud osalised kirjeldavad oma kogemusi saksa-keelse meediaga, siis Põhja-Eestis kujunes Anne jaoks sisendiks Soome televisioon: „*Isa oli poliitik, tal oli sidemeid ja siis meil oli väikesest peale kodus telekas. Me elasime Põhja-Eestis ja seal levis Soome televisioon. Vanemad tegutsesid kirikuga, sealt oli hästi palju Soome kontakte ja tutvusi. Sealt me omandasime mingisuguse baas soome keele ja hakkasime vaatama telekast just Soome kanaleid. Seal oli inglise keelne tekst, aga soome keelsed subtiitrid. Sedapidi vaatasime. /.../ Meil oli eraldi telekatuba ja siis seal vaadati telekat.*“ Anne võis televiisorit vaadata nii palju kui soovis, vanemad seda ei piiranud, saateid vaatas ta kas üksi või koos õdede-vendadega ning lõpetada tuli hoopis siis, kui pere mõni teine laps soovis mõnd muud saadet vaadata. „*Telekas oli eriline*

ka muidugi, siis kui ma väiksem olin veel. Telekatuba oli ja sai sinna minna ja vaadata. Ja meil oli veel värvitelekas ka. See oli nagu eriti äge.“

4.1.2. Meelelahutuslik eesmärk

Televisioon oli kõigi meie informantide jaoks esmalt meelelahutuskanal. Keeleõpe toimus n-ö kogemata – alateadlikult, ilma selleks spetsiaalseid võtteid rakendamata. Osalejad märkisid, et nad ei õppinud keelt, vaid tarbisid meediat. Siim tõdeb: „*Sellist meelelahutust meil telekas ei olnud. Meil oli klassis mitu sellist inimest, kes vaatasid saksakeelsed saated, sest see oli selline tipp meelelahutus. Sealt tulidki paremad seriaalid ja filmid.*“

Anne kirjeldab oma motivatsiooni nõnda: „*Ei viitsinud lugeda parasjagu, ei viitsinud midagi muud teha. Lihtsalt, tore oli.*“

Gerli kiidab Saksa telekanalite valitud strateegiat välismaiste saadete edastamisel ja võrdleb seda kodumaiste lahendustega: „*Sakslased tegid niimoodi, et sa ei kuulnud seda originaalkeelt all, nii nagu Eestis oli, vaid sa kuulsidki ainult saksa keeles seda. Ja see oli nii hästi tehtud minu arust, kõik need emotsioonid olid paigas. Me sattusime mingitele saadetele, kus näitas, kuidas nad seda teevad. Ma olin täiesti üllatunud, et selline amet on üldse, et sa loed sisse multikale. Igal tegelasel on siis oma lugeja. Mitte nii, et sul on üks, kes teeb kõik ühe häälega, nagu meil oli.*“

Võõrkeelse meedia tarbimine jätkus telekalastel gümnaasiumis, kuigi eelistatud sisu liik aja jooksul muutus. Siimu jaoks kujunes oluliseks FilmNet. See oli reklaamivaba kanal, kus näidati 24 tundi filme. Siimu lemmikuks olid Bondi filmid. Anne soovastu vaatas vanemaks saades Soome kanalitelt sarju „Friends“ ja „Monk“, mida Eesti kanalitel tol ajal veel ei näidatud. Gerli huvi *anime*-sarjade vastu püsis ja ta vaatab siiaaani hea meelega multifilme.

4.1.3. Iseseisev sisu valik

Üksiolek pärast kooli enne vanemate töölt tulekut võimaldas iseseisvat meediatarbimist ja lapsed said ise sisu valida. Siim kirjeldab oma valikut nii: „*Mingi hetk ma vaatasin niimoodi, et tegin teleka lahti, vaatasin kõike, mis torust tuli, reklaamid kaasa arvatud.*“ Ka Raiko toimis

sarnaselt, vaadates olemasolevatel saksakeelsetel telekanalitel saateid, mis parajasti jooksid ja huvi pakkusid. „Pro7 või RTL pealt õhtuti olid need seriaalid ja nädalavahetusel mingid multikad ja päeval, kui koolist koju tulid, siis tavaliselt olidki mingid Talkshowd, mida sai vaadatud.“

Gerli tegi valiku samuti ise ilma vanemate suunamiseta ja eelistas fantaasiamultifilme. Ta jälgis saadete kellaaegu ja lindistas seriaale VHS-kassettidele, et saaks neid korduvalt vaadata. „Need olid kindlatel kellaaegadel, ehk siis selles mõttes ma olin ikka täitsa huviline. Ma selleks kellaaajaks läksin koju, et vaadata multikaid saksa keeles. /.../ Ma tahtsin neid multikaid nii väga näha, et läksin õigeks ajaks koju ja panin lindistama.“

Anne meenutab, et pärast kolimist Tallinna lähedale oli neil kodus mitu televiisorit. Üks televiisor asus tema toas ja tihti juhtus nii, et ingliskeelsed telesaated mängisid taustal samal ajal, kui ta tegi koduseid ülesandeid. Erinevalt teistest küsitletutest ei keskendunud ta sel juhul nii väga televiisori vaatamisele ega valinud hoolikalt saateid, vaid tegeles koolitööga, aga ingliskeelsed tegelased olid seltsiks. Samas toob ta välja, et võõrkeelse ekraanimeedia tarbimine ei piirdunud tema puhul vaid iseseisva, ilma vanemateta vaatamisega: laupäeviti vaadati perekonnaga koos ingliskeelset „Poirot“ filmi eestikeelsete subtiitritega – see oli omamoodi perekondlik aeg; kuigi sisust ja keelest sai laps siis vähem aru, nautis ta koos perega vaatamise protsessi.

4.1.4. Saadete korduv vaatamine ja lindistamine

Anne sõnul kõnetasid teda need saated, kus ta teadis konteksti ja tegeles: „Ma ei tea, kas see just nüüd nagu keele pärast või lihtsalt sellepärast, et tuttavat asja on hea vaadata. *Jetsons*, *The Flintstones*, *Dexter's Lab* hiljem, *The Powerpuff Girls* – kõiki neid sai ikka väga palju vaadatud.“

Saadete korduvat vaatamist rõhutavad ka Gerli ja Siim. Noormees nautis saksakeelseid saateid ja tõdeb: „Ma vaatasin hästi palju asju uuesti. Vaatasin lihtsalt kaks korda sama asja, mis oleks iseõppijate kogukonna järgi suhteliselt paha asi, sest sa pead alati mingit uut vaatama.“ Tagantjärele arvab ta, et „puhtalt keeleõppe seisukohast kindlasti oli see raisatud aeg“, aga kuna tema eesmärk polnud keeleõpe, siis ta ei kahetse huvipakkuvate saadete ja filmide mitmekordset vaatamist.

Gerlile pakkusid lemmikmultifilmid sellist elamust, et ta lindistas neid ja seejärel vaatas korduvalt, lisaks kuulas ta ka nende multikate alguslaule ja laulis kaasa, sel moel tuvastades ja jättes meelde teatud sõnu ja väljendeid. „*Mul olid need multikad lindistatud pluss ma tegelikult tõmbasin alla ka neid laule. Neid multika alguslaule. Ma kõrvetasin isegi plaadi peale minu arust. Ma tegelikult õppisin seda keelt lauludest. Et sa hakkasid laulu kaasa ümisema, siis mingi hetk hakkasid mingeid sõnu sealt nagu ära tabama.*“ Laps märkas, et korduv vaatamine tuli talle kasuks: „*Kui vaatasin juba korduvalt, hakkasin märkama, kuidas tegelased midagi ütlesid – mingi fraas tuli tuttav ette.*“

4.2. KUIDAS KIRJELDATAKSE TELEVIISORI KAUDU KEELEOSKUSE OMANDAMIST?

Teise uurimisküsimuse puhul kujunesid välja järgmised kategooriad: omandatud suhtlustoimingud, „keel hakkas külge“ ja kultuuritunnetus.

4.2.1. Omandatud suhtlustoimingud

Intervjueeritavad tajuvad oma keeleoskust peamiselt funktsionaalsena, s.t nad kasutavad omandatud võõrkeelt või võõrkeeli igapäevaselt eelkõige võõrkeelses meediaruumis toime tulemiseks. Kõik osalejad on tänu televisioonile arendanud märkimisväärselt oma keelekasutust vastuvõtutoimingutes, eelkõige seoses suulise teksti mõistmisega. Kirjaliku teksti mõistmine arenes samuti teatud määral, tõenäoliselt reklaamide ja subtiitrite kaudu. Seevastu produktiivsed keeletoimingud – nii suuline kui ka kirjalik väljendus – jäid arengu mõttes tagaplaanile.

Aktiivne sõnavara on intervjueeritavatel piiratum, passiivne laiem, mis võimaldab isegi keerukamate raamatute lugemist. Siim kirjeldab oma televiisorist omandatud saksa keele oskust järgmiselt: „*Arusaamine võiks olla B2 tasemel. Kui ma vaatan sellist telesaadet või jutusaadet või filmi, siis ma saan aru. Raamatuga on natuke raskem, sest seal on keerulisem sõnavara ja laused on keerulisemad. Ma saan ikkagi aru, et mis need sõnad tähendavad ja mis need laused tähendavad, mingid lüngad tulevad suuremad. Olen lugenud Hermann Hesse „Steppenwolfi“. /.../*

Võib-olla ma olin 15 või 14. Midagi sellist. Alguses ma üldse mingit kirjandust ei lugenud. Mul ei tulnud pähegi sihukest asja. Ei olnud väga saadagi tegelikult. Väliskirjandus tuli põhimõtteliselt Krisostomusest tellida. Väga palju poode meil ei olnud, mis oleks väliskeelset kirjandust müünud. Ma nägin seda juhuslikult kusagil ja siis ostsin ära. Nipet-näpet mingeid ulmeraamatuid olen lugenud. Vähe, aga vahepeal ikka üritan.“ Rääkimisoskust on Siimul elus vähe tarvis läinud: „Ma olen saksa keelt üldse võib-olla mingi neli-viis korda elus rääkinud. Ma olin juba võib-olla 15 või 16, siis tulid kellelgi vahetusõpilased külla. Siis me kaks nädalat umbes veetsime nendega aega, siis ma rääkisin. See oli üks esimene kord, kus ma rääkisin pikemalt nagu saksa keeles.“ Ta tunnetab keelt hästi, kuid ei tunne end eneseväljenduses enesekindlalt. „Kui ma rääkima hakkan, siis ma tunnen kohe, kuidas tulevad lüngad ja kuidas üks või teine sõna ei tule meelde.“

Anne, kes on omandanud televiisori vahendusel koguni kaks keelt: soome ja inglise keele, hindab oma soome keele oskuse, mida ta koolis õppinud pole, B1–B2-tasemele: „Hästi suur vahe on mul seal sees muidugi, kas see on retseptiivne või siis produktiivne. Ma ütlesin, et mõistmiselt olen ikka niimoodi B2 juures. Ma tegelikult võin võtta ajalehe lahti ja hakata seda lugema. Ma saan enamusest aru, aga rääkimine on seal niimoodi A2–B1. Ikkagi hästi konarlik.“ Anne ei oska tagantjärele täpselt öelda, mis hetkest ta tunnetas, et hakkas keelest aru saama, sest see oli aeglane protsess. Ka inglise keele puhul nimetab Anne esmalt vastuvõtutoiminguid: „Ma arvan, et ikkagi see vastuvõtt: nii lugemine kui ka kuulamine. Lugemist oli muidugi vähem, aga just see kirja pildi seostamine mingite piltidega – seda tekkis telekast. Kuigi me lapsed omavahel ka kodus rääkisime omavahel inglise keeles. Tsiteerisime mingeid fraase.“ Anne mõonab, et tagantjärele on raske eristada, mis tuli keeletundidest: „mingid tunnid ju hakkasid ka pihta.“ Kui Anne oli varateismeline, siis tekkis tal Eestis ameeriklannast sõbranna, kellega sai inglise keeles suhelda.

Raiko järjestab keelekasutuse tegevused järgmises järjekorras: kirjaliku teksti mõistmine, suulise teksti mõistmine, suuline suhtlus ja kirjalik suhtlus.

Loomulikul viisil omandatud võõrkeel viis ka nn kõhutunde kujunemiseni. Gerli meenutab: „*Mingi hetk ma lihtsalt sain aru, et ma saan kõigest aru ja kui mul sõbranna hakkas saksa keelt õppima, siis ma mäletan mõtteid, et miks sa seda niimoodi hääldad, see hääldatakse hoopis niimoodi. Me võisime vaidlema minna. Siis tema ütles, et aga õpetaja õpetas meid niimoodi, et see on nii. Aga siis mina teadsin, et aga see on niimoodi.*“ Kui Gerli asus ülikoolis geograafiat õppima, siis käis ta üliõpilasvahetuses Saksamaal. Seal kohtus ta sakslastega, kes julgustasid saksa keeles rääkima. Lisaks käis ta üksinda ühel kongressil Saksamaal ja suhtles seal saksa keeles. „*Pigem algul oligi nagu ebakindel, mõtlesingi, et ma ei tea, kas ma oskan õigesti rääkida, aga sakslased said kõigest aru, mis ma rääkisin. Ja tegelikult nad julgustasid mind rohkem rääkima ja väga palju ei pidanud mind korrigeerima.*“

4.2.2. „Keel hakkas külge“

Keeleomandamine toimus suures osas läbi korduva kestva keelekontakti meediaga, mitte teadliku õppimise kaudu. Intervjueeritavad kirjeldavad, et said keele külge läbi huvitava sisu ja emotsionaalse haaratuse. Alguses puudus teadlik arusaam uue keele omandamisest, alles hiljem märgati, et keeleoskus on olemas.

Tagantjärele mõeldes on võõrkeele omandamise protsess osalt ka osalejatele endilegi mõistatuslik. Raiko imestab: „*Ma ei saa nagu üldse aru, et kuidas oli võimalik telekast asi selgeks õppida. Tõlget ju ei olnud mitte mingisugust. Lihtsalt vaatasid tegevust ja kuulasid teksti, mis seal räägiti, ja siis panid ise selle asja kokku, et mida see võiks tähendada. Nii ta läks.*“

Anne sõnul toimus võõrkeele omandamine visuaalse ja verbaalse info kombineerimise kaudu: vaataja sai saate või filmi sisust aru ning tänu korduvatele muustritele jäi keel loomulikul viisil külge: „*Noh, alguses oligi see, et kui ma telekast vaatasin, siis ikkagi see visuaal hästi palju toetas. Ma vaatasin, et ahah, kas see asi nagu läheb selle pildiga kokku.*“ Gerlile jäid kõige paremini meelde need fraasid ja väljendid, mis seostusid tugevate emotsioonidega, olgu need kas positiivsed või negatiivsed („... et sihukeses olukorras, kus sa oled ära ehmatanud. Isegi, kui seda kõvasti välja ei ütle“).

Siim kirjeldab keele omandamist kui sujuvat ja pikaajalist protsessi, mille käigus „*midagi hakkas lihtsalt külge jääma*“. Raiko kasutab oma kirjelduses sama väljendit: „*Ma lihtsalt vaatasin ja see hakkas külge. Ma läksin kooli ja ma rääkisin kõigist paremini.*“ Anne kirjeldus on noormeeste omale sarnane: „*Aga see oli nagu huvitav või niimoodi, et see oli ka mugav variant on ju, et sa istud seal ja sa ei pea midagi tegema. Eks ta tunduski niimoodi, et ta hakkab lihtsalt ise külge. Ma tegelikult nagu ei olegi mõelnud varem, et kust kohast see väljundisuutlikkus üldse või see nagu võimekus inglise keelt kasutada tegelikult tuli.*“

4.2.3. Kultuuritunnetus

Kultuuriline kokkupuude jäi osaliselt tagaplaanile. Mõned intervjuueeritavad said aimu välisriigi huumorist või ühiskonnast, teistel jäi kultuur pigem visuaalseks taustaks.

Anne tõi välja, et tema sai multifilmidest palju ajaloolisi ja kultuurilisi taustteadmisi Ameerika kohta. „*Kui ma olin 13, siis me kolisime Tallinna lähedale. Seal meil oli SAT-TV. Seda Cartoon Networki me vaatasime päevad läbi. Sealt sai palju kultuuriteadmisi. Ma vaatasin hästi palju Scooby-Doo'd. Sealt tegelikult võisid saada ajaloolist taustateadmisi väga palju, aga ka Jetsons, The Flintstones, Dexter's Lab hiljem, The Powerpuff Girls - kõiki neid sai ikka väga palju vaadatud.*“ Kui Annel tekkis võimalus suhelda ühe teismelise ameeriklannaga, oli too väga üllatunud ja lausa segaduses, kust Anne teadis nii palju Ameerika elu ja kultuuri kohta.

Siim meenutab, et alates kuuendast klassist, kui ta suutis saksa keelest juba suhteliselt vabalt aru saada, paelus teda komöödiažanr, saksa lavakoomika, näiteks „*Politisches Kabarett*“. Vastuseks saksa kultuuri puudutavale küsimusele kostab Siim: „*Sellele on raske vastata, sest ma ei tea. Nii palju, kui ma olen kogenud saksa kultuuri väljaspool televisiooni, ma saan aru, et mingis mõttes jäi väga kitsaks see vaatepilt ikkagi. Esiteks juba see, et Saksamaal on hästi palju erinevaid murdeid, eri dialekte ja see, mida ma kuulsin telekast, on väga-väga selge arusaadav saksa keel. Kui sa kohtad kedagi, kes on näiteks Schwarwaldist, siis sa ei pruugi mitte midagi aru saada, mis ta räägib.*“ Ka Gerli on

seda meelt, et Saksamaa kultuurist sai ta rohkem teada pigem ülikooli ajal, kui ta hakkas ise üliõpilasvahetustel käima, sest *anime*-sarjad, mida ta vaatas, olid kõik Jaapani taustaga. Kuigi näiteks „Jeanne, die Kamikaze-Diebin“ tekitas tüdrukus küsimusi, et kes see *kamikaze* on ja kes oli Jeanne d'Arc. Ta hakkas ise vastuseid otsima. Seevastu laulu- ja superstaarisaated ning „Germany's Next Topmodel“ andsid aimu sellest, kuidas saksa noored välja näevad ja mis muusikat kuulavad. Popmuusikaga hoidis ta end kursis VIVA telekanali vahendusel.

4.3. KUIDAS MÕJUTAS PASSIIVNE MEEDIAPÕHINE KEELEKONTAKT EDASIST FORMAALSET KEELEÕPET JA MITMEKEELSUSE ARENGUT?

Formaalse keeleõppe puhul tõusid esile järgmised kategooriad: formaalne keeleõpe ja keelevelikud koolis, positiivne minapilt ja mitmekeelsus.

4.3.1. Formaalne keeleõpe ja keelevelikud koolis

Formaalne õpe (kui esines) ei mänginud intervjuueritavate puhul määravat rolli. Iseseisev keele omandamine oli kõigi vastajate puhul keskne. Näiteks meenutab Raiko, et saksa keelt ta koolis väga ei õppinud. „*Mu esimene võõrkeel oli vene keel, mis tuli juba teisest klassist. Saksa keel oli teine ja inglise keel tuli keskkoolis. Vene keelt ma selgeks ei saanudki. Seda ma õppisin kuni keskkooli lõpuni välja. Kui see saksa keel koolis tuli, siis ma juba oskasin seda rohkem ilmselt, kui seal õpetati. Omal ajal seoses selle RTL, SAT TV tulekuga sai seda vaadatud ja kõik siis sealt nagu selgeks õpitud.*“

Mitmelt juhul oldi formaalses õppes teistest ees nagu nähtub Anne loost, kellele küll meeldis inglise keele tundides olla, sest õpetaja oli aktiivne ja suhtles õpilastega ning tal lubati tundides vahepeal ka raamatut lugeda. „*Üks aasta, ma mäletan, see vist oli 7. klass. Ma sain aasta alguses oma töövihikud ja õpikud kätte, läksin koju ja lahendasin töövihiku ära. Siis õpetaja jäi natuke kurvaks, et no mis me nüüd teeme siis sinuga. Aga see oli minu jaoks põnev, sest see oli see, kus ma sain vaadata, et mida ma siis oskan ja mida ma ei oska. Kui ma leidsin mingid kohad, kus ma ei olnud kindel, siis see oli minu jaoks nagu põnev jälle.*“

Anne tõdeb samuti, et ei mäleta, et ta oleks inglise keelt õppima pidanud. Tema meenutuste põhjal oli ta alati õpitavast materjalist ees. *„Ma mäletan, et kas seitsmes või kaheksas klass oli juba see, et kui mingi sõna ei tea, et küsime Anne käest. Anne on meil siin Walking-Talking-Dictionary. Tema teab kõike, et see nagu tuli niimoodi loomulikult.“* Samas grammatikaõpe eesmärk jäi toona arusaamatuks ja kujunes Anne jaoks keeruliseks. Kuna ta oli harjunud usaldama oma sisetunnet keelevormide valikul, siis puudus motivatsioon grammatika termineid ja reegleid õppida. *„See grammatikaõpe ikka täiesti nagu mööda külgi jooksis maha. Ma mitte ühtegi asja sealt ei saanud aru! Näidete järgi ma sain aru, aga mingid reeglid või grammatikavormide nimed – jumala eest – mitte midagi ei ole sealt. Täiesti null. Sellepärast et ma pidasin seda täiesti ebavajalikuks ja see oligi minu jaoks täiesti ebavajalik. Kui ma saan ilma selleta hakkama, siis milleks ma peaksin seda kõike nagu endale püüdma selgeks teha? Aga kui olid mingid erandid, mida ma sain kohe rakendada, siis neid ma sain tundidest.“* Tundides õppis Anne ka erilisemaid sõnu ja vorme, näiteks ladina mitmuseid ja eranditest arusaamist, aga kinnitab veel kord, et grammatikareegleid ei teadnud lõpuni välja. *„Ma õppisin grammatika reeglid selgeks alles siis, kui ma hakkasin ise õpetama.“* Teiste võõrkeelte tundidest mäletab Anne õppimist tuupimisena: *„Vene keeles ma tuupisin asju pähe, nii nagu pidi. Prantsuse keeles ka, kui oli vaja tuupida midagi, siis ma tuupisin pähe. Aga seda, et ma oleks kuidagi keelt teadlikult õppinud või neid toimingute strateegiaid. Ma ei mäleta küll kunagi, et ma oleksin neid rakendanud. Ma püüdsin mingeid sarnasusi vahepeal leiutada.“*

Gerli toob formaalse õppe juues välja, et hakkas alles ülikoolis teadlikult saksa keelt õppima. *„Õppisin vene keelt kuuendast klassist alates. Ülikoolis võtsin saksa keelt. Pärast Erasmust jõudsin kaks või kolm hispaania keele kursust läbi teha. Ja magistris proovisin ka soome keelt natuke õppida. Ma siiaamaani arvan, et kõige keerulisem asi ongi see, et mul on kõhutunne. Ma ei oska seletada, miks ma tahan mingeid asju niimoodi öelda.“* Gerli tajub, et mida rohkem ta on eri keeli õppinud, seda rohkem saab ta aru saksa keele reeglitest.

Siimu intervjuust selgus, et kuna C-keele õppimise eest oleks pidanud koolis maksma, siis ta seda ei valinud ning tal ei ole arusaamist, kuidas asjad toimivad. *„Ma lihtsalt tean, et mingid asjad on sellised, aga miks nad on või mis need seaduspärad on või reeglid, nendest ma ei tea.“* Gerli seevastu kirjeldab võõrkeelte valiku tagamaid koolis oma vanemate vaatenurgast: *„Sain kõigest aru juba kooliajal, kuuendas klassis tegelikult mul oli vaja valida, kas vene keel või saksa keel võõrkeeleks. Ja siis mina ise nii väga tahtsin saksa keelt, aga ema ütles mulle, et kui sa juba saad sellest nii hästi aru, et õpi siis ikka hoopis seda teist keelt, et kui see saksa keel tuleb sul nii või naa.“*

4.3.2. Positiivne minapilt

Varajane kokkupuude võõrkeelega audiovisuaalse meedia kaudu mõjutas osalejate hilisemat formaalset keeleõpet koolis mitmel viisil: kujundas positiivse eelhäälestuse ja enesekindluse, nagu Annel: *„Soome ja inglise keelega oli alati niisugune teatud uhkuse tunne, et ma oskan seda ikkagi, ma olen seda ise õppinud, ise kuidagi külge saanud. See oli kuidagi erilisem, natuke ägedam. Kuna ma inglise keelt oskasin, ma sain kogu aeg väljaspool ka seda signaali, et inglise keel on sul vau-vau, väga hea, oma õpetajalt ja klassikaaslastelt. Kui põhikool lõppema hakkas, siis ikka katsetasin eri koolidesse ja ma sain inglise kolledžisse sisse. Selles mõttes see ikkagi väga-väga mõjutas ja siis sealt edasi inglise filli. Seal ma avastasin, et mulle tegelikult meeldib inglise ja ameerika kirjandus. Et mulle sealt tekkis see hea tunne. Ma tundsin end enesekindlamalt ja see tekitas saavutustunnet.“*

Ekraanilt omandatud keeleoskus võimaldas koolis vabastust kodustest ülesannetest. Sarnaselt Annele oli Raiko oma klassis saksa keeles kõigist peajagu üle: *„Üldiselt ma kodutöid ei teinud, ega ma grammatikat koolis ei õppinud. Ma lihtsalt rääkisin nii, nagu mul meelde jäänud oli. Kui ma kooli läksin, siis ma olin peajagu üle kõigist. Mõned [õpilased] olid veel, kellel natuke oli midagi küljes. Paar tükki äkki. Ilmselt neil ka ikkagi teleka vaatamisest tulnud. Teistel ei olnud, teised ikka nägid vaeva tunnis.“*

4.3.3. Mitmekeelsus

Vastajad valdavalt ei karda ekraanimeedia abil omandatud võõrkeelt igapäevaelus kasutada ja on avatud ka teiste võõrkeelte õppimisele. Näiteks vaatab Gerli igapäevaselt ingliskeelseid saateid. Ta on märganud, et kui ta Netflixi keskkonnas muukeelset filmi vaatab, siis ta ei pane ingliskeelset tõlget peale, vaid piirdub ingliskeelsete subtiitritega, luues selle kaudu lisavõimalusi muu võõrkeele omandamiseks. Ta tajub, et mida rohkem võõrkeeli on ta õppinud, seda paremini saab ta keelte sisemisest loogikast aru ning märkab keelte sarnasusi ja erinevusi. Välisreisidel viibides üritab ta kohalikelt keelt õppida nii palju kui võimalik ja seda ka võimalikult palju kasutada.

Siim loeb aeg-ajalt saksakeelset kirjandust, kuid aktiivselt ta seda keelt praegu ei kasuta. Talle pakub nüüd rohkem huvi hoopis jaapani keel, mida ta üritab õppida kombineeritult nii formaalselt kui ka ekraanimeedia abil. *„Kui ma jaapani keeles räägin, siis ma olen palju viisakam ja kasutan rohkem ümberütlemisi ja ebamäärasemaid väljendusviise, aga kui ma räägin inglise keeles, siis ma olen pigem ekstravertsem, ma tunnen. Ma väljendan ennast rohkem natuke. Ja saksa keelega ma ei oskagi öelda. Mul ei ole niisugust tunnet. Ma olen seda rohkem tarbinud. Kui ma seda räägin, siis ma saan ennast arusaadavaks teha, aga ma ei tunne, et ma suudan ennast väljendada isikupäraselt selles keeles. Et ma ei suuda väga palju nalju teha või midagi sellist. Ja vene keel natuke lonkab. Ma ei ole seda väga kasutanud. Ja mul on rohkem ka selline saksa keele moodi tunne, et mul jääb nagu sõnu puudu ja ma täpselt ei tea, mida kasutada.“* Siim on seisukohal, et puhtalt televiisori või YouTube'i videote abil võõrkeele õppimine ei ole kõige mõistlikum viis, sest see võtab liiga palju aega. Ta on kursis iseõppijate kogukondadega ning pooldab teadliku õppimise ja loomuliku omandamise kombinatsiooni.

Annel on kahetised tunded oma mitmekeelsuse kohta: *„Tehniliselt jah, aga ma arvan, et sisetunde järgi pigem mitte, sest et ma tunnen end eesti keeles ikkagi kindlamalt. Inglise keeles ma tunnen, et mu väljendus ei ole nii optimaalne, kui ta võiks.“*

4.4. KUIDAS ON OMANDATUD KEELEOSKUS LEIDNUD KASUTUST HILISEMAS ELUS?

Vastustes neljandale uurimisküsimusele kujunesid välja kaks kategooriat: tööalane võõrkeelekasutus ja laste keeleline kasvuruum.

4.4.1. Tööalane võõrkeelekasutus

Huvitav on märkida, et kolm osalejat on sidunud tööalase karjääri võõrkeeleõpetaja ametiga: Gerli õpetab saksa, Anne inglise ning Siim inglise ja jaapani keelt. Õpetajatöös kasutavad nad aktiivselt võõrkeelt, kuid lisaks toetuvad oma keeleõppe kogemusele ja soovitatavad õpilastele neid võtteid, mis on nende puhul tõhusaks osutunud. Näiteks kasutab Gerli tundides omajagu induktiivset keeleõpet, kus õpilased peavad näidislausete põhjal grammatika vms reeglit tulemata, ning lisaks näitab aeg-ajalt saksakeelseid multifilme. Raiko töötas mitu aastat suures ettevõttes, mille peakontor asub Saksamaal ning saksa keele oskus aitas tal aru saada saksakeelsest tehnilisest kirjandusest.

4.4.2. Oma laste kasvatamine

Nii Anne kui ka Gerli tunnistavad, et kasutavad võõrkeelset meediat oma laste keeleruumi rikastamiseks. Ka Raiko kinnitab, et tema laps on televiisoripõhiselt inglise keelt omandanud.

Erinevalt täiskasvanutest suudavad lapsed kergemini leppida olukorraga, et nad ei saa multifilmi, filmi või saate sisust kohe täielikult aru. „Neil ei ole tegelikult vahet, mis keeles nad vaatavad,“ sõnas Gerli. „Kui mina nii õppisin, siis ma loodan, et äkki keegi veel õpib.“

Samas pole ta nõus maksma eraldi Saksa kanalite eest oma tavalisele telepaketil lisaks, seepärast kasutab ta tasuta alternatiive YouTube'ist.

Anne lapsed on pooleteiseaastaselt hakanud ema suunamisel vaatama televiisorist ja YouTube'ist ingliskeelseid multifilme. „Youtube'ist ma sain paremini valida, mida nad vaatavad ja mida nad näevad seal nt Kidzone'i lastehommikut ja Blippi.“ Praegu mängivad lapsed aktiivselt ingliskeelseid arvutimänge. Tänu sellele on nende inglise keele

oskus eakaaslastest oluliselt parem ja ema on pigem mures laste eesti keele oskuse pärast. Kuna emakeele areng ei tohi võõrkeele omandamise protsessis tagaplaanile jääda, kannab Anne hoolt, et lapsed loeksid piisavalt eesti keeles, ja rõhutab pereringis korrektse keelekasutuse tähtsust.

5. Arutelu

Siinse uuringu tulemused toetavad ja osaliselt ka täiendavad varasemaid käsitlusi ekraanimeedia rollist võõrkeele omandamisel. Keskendudes Linebargeri ja Vaala (2010) ökoloogilise raamistiku kahele aspektile: televisiooni kaudu saadavale sisendile ja keskkonnale, milles laps ekraanimeediat tarbib, leidsime, et televisiooni kaudu keele omandamine oli osalejate jaoks pigem loomulik ja meelelahutuslik protsess. Intervjueeritavad omandasid välismaiseid telekanaleid vaadates keelt iseseisvalt tänu huvipakkuvate saadete korduva vaatamisele turvalises keskkonnas koduseinte vahel.

Krasheni (1982/2009) rõhutatud rikkaliku ja mõistetava sisendi roll ilmneb kõigi informantide lugudes. Võõrkeelte (saksa, soome, inglise) oskus kujunes mitte teadliku õppimise, vaid pikaajalise võõrkeelse meedia, peamiselt teleseriaalide, tarbimisega. Seejuures olid igal telekalapsel individuaalsed eelistused (vt tabel 1). Kõik intervjueeritavad toonitasid, et keel „jääi külge“ lemmiksaateid vaadates ja kuulates. Seega leiab Feldmanni (2013) telekalaste definitsioon kinnitust ka meie uurimuses. Informandid rõhutavad, et nad ei mäleta aega, kui nad poleks võõrkeelest aru saanud. Omandamine toimus iseseisvalt ja meelelahutuslikust huvist, mitte vanemate sihipärase pedagoogilise kavatsuse tulemusena. Osalejate meenutused kinnitavad ka Jylhä-Laide (1994) ja Speck-Hamdani (2004) järeldusi, et lastesaated ja multifilmid võivad toimida kohandatud sisendina, sest nende sisust on võimalik aru saada ka keelt oskamata. Eriti algusaastatel olid kordused ja visuaalne tugi võtmetähtsusega. Anne kirjeldab: „*Alguses see visuaal ikkagi hästi palju toetas. Ma vaatasin, et ahah, kas see asi nagu läheb selle pildiga kokku?*“ Sama ilmneb ka Gerli kogemusest, kelle jaoks

korduv kokkupuude visuaalselt köitvate *anime*-sarjadega võimaldas sõnavara ja fraase järk-järgult omandada.

Lisaks keelelisele sisendile pakkus võõrkeelne televisioon ka kultuurilist kokkupuudet (vrd Feldmann 2013). Anne meenutab, et Ameerikas toodetud multifilmid andsid talle hulgaliselt teadmisi USA kultuurist. Samas tajus Siim hiljem, et televisioon edastas vaid standardkeelt ja kitsast kultuurispektrit, mis esindas Saksa kultuuri-ruumi vaid osaliselt.

Kirch ja Speck-Hamdan (2009) on osutanud, et televisioon on osaliselt piiratud õpikeskkond, kuna ei paku interaktsiooni. Analüüsist selgus, et välismaiste telekanalite vaatamine võimaldas „võti paelaga kaelas“ põlvkonnale siiski koduseinte vahelt väljumata avada akent maailma. Seejuures toimus suulise tekstilooma ja suhtlusoskuse areng võõrkeeles audiovisuaalse sisu mõistmise taustal märkamatu. Näeme, et osalejad löid teatud määral ka päriselu interaktsioone, näiteks meenutab Anne, et koos õdede-vendadega tsiteeriti sageli multifilmidest kuulnud fraase. Suhtlusolukordades konkreetset võõrkeelt esimese keelena kõnelejatega avastasid intervjuueritavad, et tulevad oma sõnumite edastamisega toime. Kasutame selle kohta terminit *funktsionaalne keeleoskus* (vrd CEFR CV 2020: 138-141), s.o võime kasutada võõrkeelt olukorrahakohaselt võõras kommunikatsiooniruumis hakkama saamiseks. Meediaväljas välja kujunenud vastuvõtutoimingud ja -strateegiad olid aluseks ka hilisematele suhtlustoimingutele. Buckinghami jt (2005) meediaõppeuuringud viitavad samuti sellele, et lapsed on meediat tarbides aktiivsed, mitte passiivsed.

Kõigil telekalastel polnud võimalik televisioonipõhiselt omandatud keelt koolis edasi arendada. Annel ja Raikol see õnnestus, kuid mõlemad olid võõrkeeletundides klassikaaslastest kaugel ees. Koolitundides käsitletud grammatikateemad ja metakeele otstarve jäid neile toona mõistetamatuks, kuna pidev positiivseid emotsioone pakuv sisend oli kujundanud esimesele keelele sarnaselt keeletaju, mida intervjuueritavad kirjeldavad kui kõhutunnet. Grammatikareeglite vajalikkust tunnetas Anne alles siis, kui ta hakkas ise inglise keele õpetajana tööle.

Erinevalt Feldmannist (2013) täheldasime, et telekalaste põlvkonna puhul saame rääkida eri võõrkeelte (eelkõige saksa ja soome keele) omandamisest telekanalite vahendusel. Praegune *lingua franca* ehk inglise keel lisandus lastele suunatud ingliskeelsete telekanalite (nt Cartoon Network) tulekuga. Kõik intervjueeritavad õppisid lisaks televiisorist omandatud keeltele ka tavapärasel viisil teisi võõrkeeli ja on valinud endale elukutsed, mis nõuavad väga head võõrkeeleoskust. Võõrkeelset meediasisu kasutatakse ka oma laste keelelise kasvukeskkonna rikastamiseks. Tänapäeval on lisandunud televisioonile ka muud ekraanimedia vormid ja YouTube.

Lõpetuseks toome ära ka osalejate individuaalsed lood televiisori kaudu keele omandamisest. Näiteks ei ole Gerli lugu *anime* vaatamisest ainuüksi kirjeldus keele õppimisest, vaid ka narratiiv emotsionaalsest seotusest ja kuuluvusest globaalsesse popkultuuri. Selline raamimine viitab, et meediapõhine keelekontakt kujunes mitte ainult keeleoskuseks, vaid ka identiteedi osaks.

Siimu lugu peegeldab telekalapse fenomeni klassikalist kuju (vrd Feldmann 2013). Tema saksa keele omandamine sai alguse juhuslikult – venna eeskuju ja satelliittelevisiooni uudsus löid olukorra, kus „keel hakkas külge“. Aja jooksul muutus tema kogemus teadlikumaks. Narratiiv toob esile ka identiteedimuutuse: aktiivsest televisioonisisu tarbijast lapsepõlves on saanud võõrkeeleõpetaja, kes reflekteerib oma kogemust ja hoiab end kursis võõrkeelte iseõppijate kogukondadega.

Anne lugu eristub teistest just kahe keele – soome ja inglise keele – paralleelse omandamise tõttu. Tema narratiiv rõhutab kodu rolli: televiisorituba värviteleviisoriga, ühised filmiõhtud ja peresisene tsiteerimine kujundasid keelelist keskkonda. Anne meenutusest joonistub välja identiteet kui „Walking-Talking-Dictionary“, mis tugevdas tema enesekindlust ja mõjutas hilisemaid keelevalikuid koolis ja karjääris.

Raiko positsioneerib end klassikaaslaste ees edumaal olijana, saksa keel „hakkas külge“ juba enne kooli, mistõttu ta ei pidanud tunnis pingutama. Hiljem raamib ta oma loo kasulikkuse narratiivina: saksa keel oli väärtuslik tööelus (Volkswagenis). Tema narratiiv liigub lapsepõlve avastusest professionaalse kasuni ning lõpeb identiteediga kui mitmekeelne täiskasvanu, kellel on „üks keel veel suus“.

Seni puuduvad andmed, kui suur on telekalaste põlvkond Eestis. Oleks huvitav see järgmiseks kindlaks teha. Samuti võiks järgmise sammuna usutleda neid inimesi, kes on täiskasvanueas omandanud mõne võõrkeele ekraanimeedia abil, ning võrrelda nende kogemust telekalaste omadega.

Eesti hariduse jaoks võib informaalset keeleõppe suurem toetamine ja tunnustamine pakkuda kasutamata võimalusi, eriti arvestades viimase aja keeleõppe probleeme. Näiteks võiks üleminekukoolides pakkuda kogupäevakooli raames ka eestikeelset ekraanimeedia programmi lastele, arvestades olulisi toetavaid tegureid nagu võimalus ise vaadatavat valida.

Kokkuvõte

Artikkel tutvustab üksikisikute kogemust funktsionaalse võõrkeelse keeleoskuse (saksa, soome, inglise) omandamisest televisiooni vahendusel. Intervjueeritavad esindavad telekalaste põlvkonda ja kirjeldavad, kuidas funktsionaalse võõrkeeleoskuse omandamine võib toimuda loomuliku meediatarbimise kaudu – eriti lapsepõlves, ka ilma formaalse keeleõppeta, kuna võõrkeelne meediakeskkond kujunes omaette keele- ja kultuuriruumiks ning lastele omaselt suhtusid intervjueeritavad rahulikult sellesse, et nad kõigest kohe aru ei saanud. Ekraanipõhine keele omandamine toimus loomulikult, seotuna emotsionaalse sisuga, mitte teadliku õppetegevuse kaudu. Tänu emotsionaalsele haaratusele ja järjest suuremale sisu arusaadavusele suutsid õppijad oma sisemist motivatsiooni pikka aega säilitada.

Teleri näiliselt passiivne vaatamine ei sunni kedagi rääkima, kuid lapsed võivad kuuldut järele korrata või kaasa ümiseda ja hiljem eakaaslastega elamusi jagada. Hinnete puudumisest hoolimata omandavad telekalapsed aktsendivaba häälduse ja suurepärase keeletunnetuse.

Toonased telekalapsed ei kahetse teleri seltsis võõras keele- ja kultuuriruumis veedetud aega, sest neil on tänu sellele „üks keel veel suus“, mis on avanud hilisemas elus palju uksi. Nad kinnitavad, et laste huvi võõrkeelse sisu vastu tasub toetada, kuid mõistlikus mahu, sest

liigne ekraaniaeg võib osutada siiski probleemiks. Formaalse õppe ja vabalt valitava sisendi kombineerimine oleks keeleõppijate jaoks ideaalne kooslus.

KIRJANDUS

- Buckingham, David; Banaji, Shakuntala; Burn, Andrew; Carr, Diane; Cranmer, Sue; Willett, Rebekah 2005. The Media Literacy of Children and Young People. https://www.researchgate.net/publication/253736824_The_Media_Literacy_of_Children_and_Young_People (15.05.2025).
- Braun, Virginia; Clarke, Victoria 2006. Using Thematic Analysis in Psychology. – Qualitative Research in Psychology 3, 2, 77–101. doi:10.1191/1478088706qp063oa
- Bronfenbrenner, Urie 1979. The Ecology of Human Development: Experiments by Nature and Design. Cambridge: Harvard University Press.
- CEFR CV= Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment - Companion Volume 2020. Euroopa Nõukogu. <https://www.hm.ee/sites/default/files/documents/2024-01/S%C3%B5sarv%C3%A4ljaanne.pdf> (15.05.2025)
- Ekraanimeedia. [Haridussõnastik]. Eesti Keele Instituut, Sõnaveeb 2025. <https://sonaveeb.ee/search/unif/dlall/dsall/ekraanimeedia/1/est> (15.05.2025).
- Eesti Rahvusringhääling 2009. ETV 1955. Ajalugu. <https://info.err.ee/1087739/etv-1955> (15.05.2025).
- Feldmann, Anke 2013. Fernsehkinder. Einfluss der Medien auf den Fremdsprachenerwerb im Kindesalter. Semesterarbeit. Universität Göttingen.
- Jylhä-Laide, Jaana 1994. Learning by Viewing: cartoons as foreign language learning material for children – a case study. – Journal of Educational Television 20, 2, 93–109. <https://doi.org/10.1080/0260741940200204>
- Kirch, Michael; Speck-Hamdan, Angelika 2009. Englisch lernen mit „Something Special“ – eine Studie über die Eignung des Fernsehens im Rahmen des frühen Fremdsprachenerwerbs am Beispiel der Sendung „Something Special“. – Röhner, Charlotte; Henrichwark, Claudia; Hopf, Michaela (Hgg.), Europäisierung der Bildung. VS Verlag für Sozialwissenschaften. https://doi.org/10.1007/978-3-531-91721-4_18

- Kralj, Saša; Kacjan, Brigita 2019. Der Einfluss des Spracherwerbs durch Fernsehen im Kindesalter auf das weitere schulische Sprachenlernen. – *Schaurein. Praxisorientierte Zeitschrift slowenischer Deutschlehrer und Deutschlehrerinnen* 9, 2–7.
- Krashen, Stephen D. 1982/2009 (internet edition). Principles and Practice in Second Language Acquisition. https://www.sdkrashen.com/content/books/principles_and_practice.pdf (15.05.2025).
- Linebarger, Deborah L.; Vaala, Sarah E. 2010. Screen media and language development in infants and toddlers: An ecological perspective. – *Developmental Review* 30, 2, 176–202. <https://doi.org/10.1016/j.dr.2010.03.006>
- Mack, Elli; Vollstädt, Nadine; Vujović, Gorica 2021. Besonderheiten des Spracherwerbs Deutsch in Montenegro – das Phänomen 'Fernsehkinder'. – *Schnittstelle Germanistik* 1, 2, 145–165. <https://doi.org/10.33675/SGER/2021/2/11>
- Miliste, Merje; Zagura, Natalja 2024. Nutiseade kui leitud võlukepp? Vanemate vaade väikelaste L1-st erineva keele omandamisele YouTube'i abil. – *Eesti Rakenduslingvistika Ühingu aastaraamat* 20, 165–180.
- Popović, Julia; Vukajlović, Nataša; Vollstädt, Nadine 2021. Fernsehkinder an der Universität
Belgrad. – *Informatologia* 54, 1–2, 22–33.
- Sherrington, Richard 1973. *Television and Language Skills*. London: Oxford University Press.
- Speck-Hamdan, Angelika 2004. Wie Kinder lernen. Vom Entstehen der Welt in den Köpfen der Kinder. – *Televizion* 17, 1, 4–9.
- Televisioon: TV, nr 17, 24 aprill 1972. <https://dea.digar.ee/?a=d&d=televisioon19720424.2.9&e=-----et-25--1--txt-txIN%7ctx-TI%7ctxAU%7ctxTA-> (24.04.2025).
- Vollstädt, Nadine; Popović, Julia; Vukajlović, Nataša 2020. Fernsehkinder – Fernsehkonsum als Zugang zur deutschen Sprache und Kultur. – Brigita Kacjan, Saša Jazbec, Anna Leskovich, Vlasta Kučič (Hgg.), *Brücken überbrücken in der Fremdsprachendidaktik und Translationswissenschaft*. Hamburg: Dr. Kovač, 111–126.

SUMMARY

“A TV SET WAS MY TEACHER”: TELEVISION AS A LANGUAGE ENVIRONMENT

The present article explores the ways Estonian children in the 1990s acquired foreign languages “passively” through television. Based on an inductive thematic analysis of semi-structured interviews with four adult “TV kids,” the study examines the context and process of language acquisition as well as later language use. The findings reveal that early exposure to foreign-language audiovisual media fostered strong functional language competence. Media-based language input enhanced learners’ sensitivity to the target language and increased their confidence in formal language education, contributing to plurilingual development. The discussion draws on Krashen’s input hypothesis, emphasising the role of intrinsic motivation and comprehensible input in naturalistic language acquisition.

Keywords: informal second language learning, media-based language acquisition, childhood foreign language learning, (satellite) television, German, Finnish, English

Merje Miliste (Tartu Ülikool) õpetab saksa keele grammatikat, leksikoloogiat ja didaktikat. Uurimisvaldkondadeks on mitme keele omandamine ja varajane võõrkeeleeõpe.
Lossi 3, 51003 Tartu, Estonia
merje.miliste@ut.ee

Natalja Zagura (Tartu Ülikool) õpetab inglise keele didaktikat, grammatikat ja juhendab inglise keele õpetajate praktikat. Peamisteks uurimishuvideks on inglise keele omandamine, vahekeel/ õppijakeel ja suhtlusstrateegiate kasutus.
Lossi 3, 51003 Tartu, Estonia
natalja.zagura@ut.ee